

N:o 5.

Ank. till Riksd. kansli den 8 mars 1891, kl. 2 e. m.

*Andra Kammarens första tillfälliga utskotts utlåtande n:o 2, med
anledning af väckt motion rörande folkskolelärares rätt
att till skolrådet afgifva yttranden i pedagogiska frågor.*

Uti en inom Andra Kammaren väckt och till kammarens första tillfälliga utskott remitterad motion (n:o 58) har herr *A. Th. Pettersson* i Österhaninge framhållit de många och för folkskolans framgångsrika verksamhet viktiga åligganden, hvilka tillkomma skolrådet. Det har — yttrar motionären — i allmänhet att tillse, det skolan fullgör sin pligt att vara familjen, staten och kyrkan behjelpig i arbetet på det upp- växande släktets uppfostran, och i dess nuvarande sammansättning bör man ock hafva en säkerhet för, att dessa olika samfunds intressen blifva tillgodosedda på ett sätt, som leder till det helas fromma och sunda utveckling.

Men — fortsätter motionären — för att kunna tillfredsställande fullgöra detta viktiga värf kräfves i åtskilliga fall fackkunskap. Så har t. ex. skolrådet att uppgöra förslag till reglemente för skolorna, upp- rätta läroplan, fastställa läsordning, bestämma läroböcker, föreskrifva läro- tider samt meddela nödiga föreskrifter om ordning och tukt. Om man också har rättighet att förutsätta, det skolrådets ordförande eger och att en eller annan af dess ledamöter kan ega härför tillräcklig sakkännedom, så kan man å andra sidan ej fränkänna lärarne sjelfva en sådan, hvar- till kommer, att de bäst äro bekanta med de förhållanden, hvarunder

deras respektiva skolor arbeta, och bära i första hand få ögonen öppna för der förefintliga brister.

I många skoldistrikt underlåta väl icke heller skolråden att rådföra sig med lärarepersonalen härutinnan, men icke alltid och allestädes torde detta ske, hvarför det synes motionären lämpligt att genom en särskild föreskrift bereddessa alla skoldistrikt i landet tillfälle att draga nytta af all den fackkunskap, som till äfventyrs står hvart och ett till buds, och dymedelst skolan utöfva den välsignelserika verksamhet ibland vårt folk, som man har rätt att fordra i ersättning för de stora uppoffringar, som göras för densamma af såväl staten som den enskilde samhällsmedlemmen.

På grund häraf föreslår motionären, »att Riksdagen behagade till Kongl. Maj:t ingå med underdånig skrifvelse, att Kongl. Maj:t täcktes för Riksdagen framlägga förslag derom, att skolråden skola vara förpligtade att lemna den lärare eller lärarinna, som förestår en skola, tillfälle att yttra sig i skolan vidkommande pedagogiska frågor, och att en sådan lärare eller lärarinna må ega rätt att till skolrådet göra hemställan i dylika ärenden.»

Bestämmelserna angående skolrådets sammansättning, åligganden m. m. äro att söka dels i kyrkostämmoförordningen, dels i folkskolestadgan.

I fråga om *skolrådets sammansättning* föreskrifver, som bekant, 23 § kyrkostämmoförordningen, att kyrkoherden eller den hans embete förestår skall vara ordförande. Till ledamöter i skolrådet eger församlingen att å kyrkostämma utse »lämpligt antal för nit om skolväsendet kända män eller qvinnor», dock att om qvinna väljes till skolrådsmedlem, hon när som helst eger afsäga sig uppdraget.

Enligt § 24 af nyssnämnda förordning kunna personer, tillhörande följande kategorier, *icke* vara ledamöter i skolrådet: 1) den, som är oberättigad att deltaga i kyrkostämmas öfverläggningar och beslut; 2) den, som icke uppnått 25 års ålder; 3) den, som icke råder öfver sig och sitt gods; 4) den, som afträdt all sin egendom till borgenärer och icke, på sätt lag förmår, gitter visa, att han är fri från deras kraf; 5) den, som är tilltalad för nesligt brott eller stäld under framtiden; 6) den, som genom domstols beslut förklarats förlustig medborgerligt förtroende eller ovärdig att inför rätta föra annans talan; 7) kyrkoförsamlingens redovisningsskyldige och aflönade betjente.

Här och hvar har man, som bekant, velat tolka uttrycket »kyrkoförsamlingens redovisningsskyldige och aflönade betjente» så, att derunder äfven skulle inbegripas *folkskollärare*. Genom Kongl. Maj:ts utslag af den 19 december 1890 har emellertid förklarats, att förevarande stadgande icke eger tillämplighet på folkskollärare, »hvilken hvarken på grund af den honom såsom folkskollärare åliggande vård om skolans undervisningsmateriel och öfriga inventarier eller eljest, så vidt visadt blifvit, har sådan redovisningsskyldighet, som i nämnda stadgande afses».

Något hinder för församling att välja folkskollärare till *medlem af skolrådet* finnes således icke, och enligt hvad utskottet har sig bekant hafva äfven omkring 200 af rikets 2,374 skoldistrikt begagnat sig af detta sätt att draga nytta af den fackkunskap läraren kan besitta. Det är emellertid att märka, dels att åtskilliga församlingar anse det oegentligt att folkskollärare insättes i skolrådet med full beslutanderätt i *alla* der förekommande ärenden, och därför ej begagna sig af den medgifna rättigheten att invälja läraren i skolrådet, dels att ett rätt stort antal folkskollärare icke äro valbara till ledamöter i skolrådet. Det senare gäller de 1,400 à 1,500 folkskollärare, som tillika äro klockare och på grund häraf äro att hänföra till kategorien »kyrkobetjente».

För *skolrådets åligganden* redogöres i folkskolestadgan. Dessa åligganden äro enligt den sammanställning, som gjorts i den af kansli-rådet Wilh. Beskow utgifna folkskolematrikeln, till antalet icke mindre än 64, deraf dock 8 tillkomma ensamt ordföranden.

Men skolrådets göromål äro ej blott många till antalet: de äro äfven af en särdeles magtpåliggande beskaffenhet. Med hänsyn till sin natur kunna de lämpligen indelas i ekonomiska, juridiska och pedagogiska.

Till de *ekonomiska* bestyren hör:

att upprätta förslag till utgifts- och inkomststat för skolväsendet;

att requirera statsbidrag;

att verkställa utbetalningar;

att anskaffa hvad som kräfves för skolornas yttre utrustning m. m.

Då skolrådet begagnar sig af sin magt att varna och afsätta lärare, utöfvar det ett *juridiskt* åliggande.

De allra flesta af skolrådets bestyr äro emellertid af *pedagogisk* natur. Dit hör:

- att uppgöra bestämmelser om skolväsendets allmänna anordning inom distriktet;
- att bestämma lärometoder och läroböcker;
- att upprätta läroplan och lärokurs för hvarje skola;
- att bestämma lärotider;
- att fastställa läsordning;
- att uppgöra bestämmelser om rote- och klassindelning;
- att lemna föreskrifter om undervisning, ordning och tukt m. m.;
- att uppgöra förslag till skolreglemente;
- att fastställa formulär för skolans bokföring;
- att föreslå lämpliga skollokaler och undervisningsmateriel;
- att anskaffa dugliga lärarekrafter samt bedöma och öfvervaka deras arbete;
- att besluta rörande barns befrielse från skolgång;
- att anställa afgangspröfning med de barn, som vilja afgå från skolan;
- m. m., m. m.

I fråga om samtliga dessa och många andra angelägenheter har läraren icke någon som helst befogenhet. Det enda inflytande, som genom folkskolestadgan tillförsäkrats honom, är att uppgöra *förslag* till läsordning. Skolrådet kan deremot fatta beslut rörande lärometoder, läroplan, lärokurser, skolreglemente, läroböcker, skolbokföring m. m. utan att hafva på minsta sätt inhemtat lärarepersonalens mening.

Med hänsyn till de förhållanden, som rådde, då 1842 års folkskolestadga tillkom, var det mycket naturligt, att man stälde folkskolläraren utanför allt inflytande i fråga om folkskolans pedagogiska ledning. Sedan dess hafva emellertid förhållandena betydligt förändrats. Den utbildning, folkskolläraren numera erhåller, är sådan, att behörigt inflytande på folkskolans pedagogiska angelägenheter både kan och bör tillförsäkras honom.

I utlandet har ock på de allra flesta ställen — särskildt der nya skollagar tillkommit under de senaste 20 à 25 åren — lärarens medinflytande på folkskolans ledning blifvit erkändt genom lagstiftningen. Några exempel på, huru saken ordnats i åtskilliga med Sverige likstälda land, anser sig utskottet här böra meddela.

Norge. Folkskolelagen för *landsbygden* af den 26 juni 1889 bestämmer följande: I hvarje »herred» (landtkommun) skall finnas en skolstyrelse, bestående af a) kyrkoherden eller komministern, b) »formandskabets» ordförande (kommunalnämndsordföranden), c) *en ordinarie lärare eller lärarinna*, vald för två år af folkskolans lärare och lärarinnor, d) så många af kommunalstyrelsen valda medlemmar, som denna sjelf bestämmer, e) egare af verk eller bruk, som bekostar egen folkskola (när frågor förekomma om denna skolas angelägenheter).

Kommunens samtliga lärare och lärarinnor hafva att två gånger årligen sammanträda med skolstyrelsen för öfverläggning om skolans verksamhet, tillstånd och medlen för främjandet af dess mål.

I folkskolelagen för *städerna*, äfvenledes af den 26 juni 1889, bestämmes: Samtliga vid en stads folkskolor anställda lärare och lärarinnor bilda ett undervisningsråd för gemensam öfverläggning om skolornas angelägenheter. Finnes skolinspektör anställd, är han medlem af undervisningsrådet och dess ordförande. I annat fall utnämner skolstyrelsen en medlem af undervisningsrådet till ordförande.

Undervisningsrådet skall af skolstyrelsen höras i hvarje angelägenhet, som rör a) folkskolans allmänna anordning, b) allmänna bestämmelser om ordning och tukt, c) läroböcker och undervisningsplan. Undervisningsrådet är förpligtadt att på skolstyrelsens begäran yttra sig rörande en hvar skolfråga.

I hvarje stad skall finnas en skolstyrelse, bestående af: a) en ordinarie prestman för hvarje församling, dock högst tre, b) en medlem af »formandskabet» (kommunalstyrelsen), c) så många af stadsfullmäktige valda medlemmar, som dessa sjelfva bestämna. En medlem af magistraten äfvensom *undervisningsrådets ordförande* deltaga i skolstyrelsens förhandlingar, dock utan rösträtt.

Finland. Genom folkskoleförordningen af den 11 maj 1866 är föreskrifvet: I hvarje stad och hvarje kommun på landet, der högre folkskola finnes [med »högre folkskola» menas folkskoleafdelningen för åldern 11—14 år; lägre folkskolan omfattar åldern 6—10 år] väljes en skoldirektion, bestående af fyra till sex välbetrodde, om folkundervisningen nitälskande män. I sådan direktion ege ock *den lärare, som af samtliga lärare och lärarinnor inom skoldistriktet i stad årligen dertill väljes, äfvensom föreståndare eller föreståndarinna för högre folkskola på landet*, säte och stämma i alla de mål och ärenden, hvilka icke honom eller henne personligen angå. Lärare kan ej väljas till ordförande i skoldirektionen, men väl till sekreterare.

Schweiz. Hvarje kanton har sin skollag. I *Zürich* består skolsty-

relsen inom hvarje skoldistrikt af en ordförande och fyra medlemmar, valda af distriktet. Lärarne deltaga i skolstyrelsens förhandlingar, dock utan rösträtt.

Distriktets lärare och lärarinnor bilda tillsammans det s. k. skolkapitlet, hvilket bland annat har att afgifva yttranden i skolärenden. Deputerade från skolkapitlet sammanträda årligen till en s. k. prosynod för förberedande behandling af skolfrågor rörande hela kantonen. Samtliga kapitelmedlemmar sammanträda derpå till den s. k. skolsynoden, der de af prosynoden förberedda ärendena vidare behandlas och utlåtanden afgifvas. Skolsynoden väljer två medlemmar i uppfostringsrådet, kantonens högsta skolmyndighet.

(Liknande bestämmelser gälla för flera andra kantoner: Bern, Solothurn, Baselstadt, S:t Gallen, Aargau, Thurgau, Neuchâtel m. fl., dock under vexlande former och namn.)

Sachsen. Folkskolläraren har säte och stämma i skolrådet, dock ej i frågor, som röra honom personligen; han kan ej heller väljas till ordförande. Äro flera folkskollärare inom distriktet, så bestämmer reglementet det antal, som skall sitta i skolrådet. Har en skola förste lärare, så insättes denne och dessutom en af lärarekollegiet på tre år vald lärare.

Baden. I skolrådet sitter föreståndaren för hvarje under rådet lydande skola. Äro skolorna konfessionellt blandade, insättes i skolrådet en lärare af hvarje konfession. Läraren deltagar ej i behandlingen af ärenden, hvori han är personligt intresserad.

Württemberg. Folkskolläraren har säte och stämma i skolrådet, dock ej i frågor, som röra hans personliga ställning. Antalet folkskollärare i skolrådet får ej öfverstiga tre. Finnas i distriktet flere, så bestämmes företrädet af a) föreståndareskap, b) tjensteålder.

Bayern. Förste läraren samt vid större skolor 2—6 lärare hafva säte i skolstyrelsen, dock blott som rådgifvande.

Hessen. I skolrådet insättes: a) inspektör, om sådan finnes förordnad, samt derjemte b) förste lärare, ifall sådan finnes, c) den i tjensten äldste läraren eller, ifall minst fyra skolor finnas inom distriktet, de två i tjensten äldste.

Sachsen-Weimar. Folkskolläraren har säte i skolrådet: i folkskolor med 1—4 lärare den förste bland dem, i folkskolor med mera än fyra lärare förste läraren samt dessutom en af lärarekollegiet årligen vald lärare.

(Likartade bestämmelser finnas i nästan alla de öfriga af Tysklands stater.)

Österrike. I skolrådet eger läraren — eller, om flera sådana finnas, förste läraren — säte och stämma.

Ungern. Läraren är sjelfskrifven ledamot af folkskolans lokalstyrelse.

Frankrike. Enligt folkundervisningslagen af den 30 oktober 1886, art. 44, skola i hvarje departementalskolråd sitta två lärare och två lärarinnor, valda för tre år af den ordinarie lärarepersonalen.

Det önskningsmål, för hvilket motionären gjort sig till tolk, är sålunda, enligt hvad framgår af förestående redogörelse, genomfördt i flertalet europeiska stater med nyare skolförfattningar, ja, man har på de flesta ställen gått ännu längre än hvad motionären ifrågasätter och ej blott gifvit läraren yttranderätt, utan äfven *beslutanderätt*. Några olägenheter af en dylik anordning hafva, så vidt utskottet har sig bekant, icke försports. Tvärtom synes man hafva funnit densamma särdeles fördelaktig. Så yttrar en norsk författare i »Tidskrift för folkundervisningen» år 1884 — ty i Norge tillförsäkrades läraren säte i skolrådet redan genom folkskolelagen af den 16 maj 1860 — följande:

»Att det i de lokala skolstyrelserna lemnats tillträde åt en af kommunens *lärare*, är ett lojalt erkännande af dessas betydelse och rätt att hafva en stämma med i styrelsen af skolans angelägenheter. *Denna anordning har visat sig mycket ändamålsenlig.*»

Samma önskningsmål har äfven, särskildt under det senaste årtiondet, vid flera tillfällen framträdt inom den svenska skolverlden.

Redan år 1881 uttalade Sveriges allmänna folkskollärareförening den åsigten,

att skolläraren bör genom lag tillförsäkras rättighet att deltaga i skolrådets förhandlingar, men i besluten endast för så vidt han är ledamot af skolrådet, och

att, då i en församling finnas flere lärare, dessa må ega rätt att bland sig utse en, som i skolrådet representerar corpsen.

Vid det år 1888 hållna tionde allmänna svenska folkskolläraremötet, som räknade 1,735 deltagare, behandlades frågan om folkskolans lokalstyrelse. Dervid framhölls, att folkskolestadgan — som kräver af skolrådet hufvudsakligen sådant arbete, som förutsätter pedagogisk fackbildning och lärareerfarenhet — dock försmår att tillgodogöra lokalstyrelsen lärarens pedagogiska insigter och erfarenhet, enär den icke föreskrifvit något samarbete mellan lokalstyrelse och lärare.

Efter en längre diskussion, derunder både lärare och skolrådsordförande uppträdde, gjordes följande uttalande:

1. Skolans lokalstyrelse bör förpligtas att infordra lärarens utlåtande i alla angelägenheter, som röra den skola, der han arbetar.

2. I hvarje lokalstyrelse bör minst *en* af skoldistriktets lärare ega säte och stämma.

Den af seminarierektorn C. Kastman med statsunderstöd utgifna »Tidskrift för folkundervisningen» har yttrat sig i samma riktning: »Vi hålla före, att tiden nu är inne, för att skolan måtte blifva representerad i dess lokalstyrelse.»

Äfven utskottet är af den mening, att tiden nu kan anses vara inne att genom bestämda föreskrifter söka åstadkomma ett samarbete mellan skolrådet och lärarepersonalen vid skolväsendets anordning m. m. Utskottet vill dervid erinra, att den princip, som motionären önskar få genomförd på folkskolans område, icke är någon nyhet ens för vårt land. Vid de allmänna läroverken hafva nemligen lärarekollegierna en ännu större befogenhet än hvad här blifvit ifrågasatt för folkskolans lärarepersonal.

Vid införandet af en dylik anordning på folkskolans område i vårt land är det emellertid af vigt att redan från början tydliga bestämmelser affattas beträffande dels *hvilka frågor*, som skola på detta sätt blifva föremål för lärarepersonalens yttrande, dels *hvilka lärare*, som skola yttra sig, och dels slutligen *sättet* för yttrandenas afgifvande.

Hvad först angår *föremålet* för lärarepersonalens yttrande, så har motionären i korthet angifvit detta genom uttrycket »pedagogiska frågor». Hvilka som dermed afses torde böra närmare bestämmas, så att ej härvidlag olika tolkningar komma att göra sig gällande. Utskottet föreställer sig, att det skulle vara lämpligt, om lärarepersonalen på ett eller annat sätt bereddes tillfälle att yttra sig rörande samtliga de här ofvan å sid. 4 uppräknade pedagogiska åligganden, som tillkomma skolrådet, äfvensom med de uppräknade likartade frågor, dock naturligtvis med undantag för det åliggande, som gäller anskaffandet af lärarekrafter samt bedömandet och öfvervakandet af lärarnes arbete. Begreppet »pedagogiska frågor» skulle alltså, i korthet sagdt, omfatta ärenden, som angå skolväsendets allmänna anordning samt röra tukt och undervisning i skolan.

Beträffande sedan frågan om *hvilka lärare*, som skulle ega yttra sig, har motionären föreslagit, att denna rätt skulle tillkomma hvarje »lärare eller lärarinna, som förestår en skola». På en del ställen — särskildt å landsbygden — skulle sålunda dylik yttranderätt komma att utsträckas äfven till småskolelärarinnorna, deraf rätt många ännu äro oexaminerade, under det på andra ställen — nemligen der särskilda inspektörer eller förste lärare äro anställda — till och med den äldste och mest erfarne ordinarie folkskollärare skulle kunna komma att fränkännas en dylik rätt. En så ojemn fördelning kan ej gerna vara lämplig, utan böra väl de lärare, som äro med hvarandra likställda, hafva så vidt möjligt samma befogenhet.

Af flera skäl, såväl reella som praktiska, anser utskottet, att den ifrågasatta befogenheten bör begränsas till *ordinarie folkskollärare och folkskollärarinnor*, men att också alla, som tillhöra denna kategori, böra på ett eller annat sätt få yttra sig i de omordade pedagogiska frågorna.

Hvad slutligen angår *sättet* för yttrandenaf afgifvande, kunna naturligtvis flera olika anordningar tänkas. Här kan uppstå fråga, huruvida yttrandena skola afgifvas direkt till skolrådet eller indirekt, om i förstnämnda fall samtliga lärare skola hafva tillträde till skolrådet eller blott några. Såsom framgår af redogörelsen för förhållandena i utlandet har saken i olika land ordnats på mycket olika sätt. I allmänhet synes emellertid den princip vara genomförd, att i skoldistrikt med ett fåtal lärare (en eller två, undantagsvis tre) dessa hafva utan vidare rätt att deltaga i skolrådets förhandlingar. I skoldistrikt med flera lärare har man anordnat ett representantskap, bestående af vare sig förste läraren (eller den äldste läraren) eller ett af lärarepersonalen för viss tid valdt ombud, eller bådadera. På en del ställen, såsom i Norges städer, har lärarepersonalen att yttra sig såväl genom ombud som ock samfaldt på så sätt att lärarepersonalen bildar ett undervisningsråd, som alltid skall höras i vissa frågor.

Då det i frågans nuvarande skede icke kan vara lämpligt, att Riksdagen uttalar sig rörande dylika detaljbestämmelser, har utskottet icke ansett det nödigt att framlägga något bestämdt förslag rörande sättet för yttrandenaf afgifvande. Utskottet är nemligen förvissadt, att Kongl. Maj:t skall före det slutliga afgörandet taga ärendet under noggrann ompröfning och låta utarbета de ifrågasatta bestämmelserna med tagen hänsyn till de lokala förhållandena i vårt land.

Till sist har utskottet, med anledning af motionärens yrkande att lärare eller lärarinna må ega rätt att till skolrådet göra *hemställen*

i pedagogiska frågor, velat uttala den mening, att en sådan rätt redan nu måste anses tillkomma lärarepersonalen, hvadan utskottet funnit det obehöfligt, att Riksdagen härom gör någon framställning.

Utskottet får alltså med anledning af den föreliggande motionen hemställa,

att kammaren för sin del måtte besluta, att Riksdagen ville i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om utfärdande af föreskrifter derom, att skolråden skola vara skyldiga att höra folkskolans ordinarie lärarepersonal i sådana frågor, som röra skolväsendets allmänna anordning samt tukt och undervisning.

Stockholm den 6 mars 1891.

På utskottets vägnar:

G. F. ÖSTBERG.